

ЗАМІТКИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ІДЕОЛОГІЙ ТА РЕЖИМІВ

Алексєєв І.Г.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

В українському суспільстві багато людей (можливо навіть переважна більшість) знають, що існують різні політичні ідеології, що у першу чергу їх поділяють на ліві та праві. Також приблизно ця ж сама частина населення повинна розуміти, що існують суспільства, де більше і де менше свободи. Свобода асоціюється з демократією. Рівень свободи у суспільстві характеризується терміном “режим”.

Поділ на лівих та правих є дуже сталою і поширеною структурою політичної культури всього людства. Простого і загальноприйнятого визначення, хто такі ліві й праві, нема. Але визначень траплялося чути й бачити багато. Ризикну запропонувати своє, дилетантське.

Ліві — це підпорядковані принципу, що в суспільстві дуже важливою цінністю є самоорганізація. Праві — це підпорядковані принципу, що в суспільстві дуже важливою цінністю є гієрархія. Значить ті громадсько-політичні діячі, котрі схильні до обговорень, утворення сприятливих для народження істини дискусійних платформ, “горизонтального управління”, котрі уникають створювати та демонструвати гієрархічні структури — то ліваки. Їхня діяльність, справді, створює найкращі умови для вправ у самоорганізації.

Носії риторики (і, головне, соціальних практик!), де “головне — знати своє місце”, “допомагати меншим”, “дослухатися до більших”, “встановити порядок” — то праві. Динамічність та складність багатьох ситуацій не позбавляє цю дихотомію умовності. Звичайно, в лівих є гієрархія, а у правих — діалог. Але пріоритети й ідеальні картини їх розділяють. Запропонована мною дихотомія звертає увагу на дві дуже великі цінності, які поки не для всіх зрозумілі. Нехай конкуренція між цими пріоритетами завжди буде в мирній площині та на науковій основі.

Мінімальне розуміння, як суспільство влаштовано, вимагає знати, що таке режим.

Я кілька років уже ставлю експеримент, вживаючи вислів “при режимі Ющенка”, згадуючи “помаранчеві часи”. Зазвичай це викликає у співрозмовників усмішку, а інколи протест: “при Ющенку не був режим, режим був при Януковичі!” - хоча насправді все це режим. У будь-якому підручнику з політології написано, що режим буває демократичним, авторитарним або тоталітарним. Це спостереження свідчить за те, що класифікація режимів входить до мінімальних політологічних знань, поширених у нашому суспільстві. Але глибоко її загал не знає. Тому, мабуть, така спрощена класифікація і має велике поширення.

Усі явища та ідеали переплітаються у реальному суспільстві і кожне може переважати відповідно до часу, місця, обставин.

Наприклад, вислів, який належить, начебто, Мао Цзедуну “ви маєте виконувати не лише ті накази, які розумієте, але й ті, які не розумієте” — суть авторитаризм. Тому що визначення авторитету — коли не розуміючи, сприймаєш щось на віру, і це абсолютно невід’ємна риса мислення за будь-яких установок й у будь-які часи. Авторитаризм як режим зсуває модель управління суспільством у бік неусвідомленого слідування розпоряджень правителів, хоча він не обов’язково відкидає роботу з їхнього боку над підняттям рівня усвідомлення населення.

А от коли сучасний політик (на момент редагування цієї доповіді — вже не політик!) Ігор Швайка каже мені на початку 2010го року: “Якщо ви займаєтесь громадською роботою окремо від партії — ви зраджуєте партію, тому що витрачаєте свої сили на щось інше, а можна було би на підтримку партії.” — це у душі тоталітаризму. Адже тоталітаризм — це установка на повне підпорядкування людини. Якщо у будь-якому масштабі та вимірі з’являються ознаки такої установки, маємо підстави вжити слово “тоталітаризм”. Адже саме слово тоталітаризм походить від латинського “повністю”.

Демократія класично визначається, як “прийняття рішення голосами більшості з урахуванням інтересів меншості”. Це занадто широке визначення і не єдине; і демократії бувають різні. Важливішим за визначення зараз є такий факт:

Демократія працює за умови виконання деяких умов з боку населення, дві найважливіші серед них:

1. Брати активну участь у виборчому процесі. Без цього ми взагалі ні на що не впливаємо.

2. Брати участь у розбудові політичних партій. Без цього ми маємо “вибір без вибору”.

Другий пункт не виконує практично ніхто, замість цього беремо участь в акціях протесту в разі чого.

Отже, подарували нам пілосос, а він — не сосе. Тому що інструкцію не читали. Або читали, але не виконуємо. Або не завжди виконуємо, бо воно не подобається, чи потребує якихось таких навичок, що воно важко нам дається.

Ця ситуація провокує припущення, що грецьке “демос” більш правильно перекладати на українську мову як “шляхта”. Вивчення цього питання буде предметом наступного дослідження.

Практикуючі політики можуть багато давати політології та масовій політичній свідомості. Мені дуже сподобалися класифікації режимів, котрі я почув вісім років тому.

Вікторія Сюмар пропонує ось таку шкалу:

Диктатура (“слово “тоталітаризм” — не вживаємо, це трохи інше поняття і тоталітаризм вимагає певних технологій, він був лише у двадцятому столітті”).

Авторитаризм

Патерналізм (“це коли мешканці будинки запрошують депутата вкрутити у під’їзді лампочку, він їм вкручує, а вони йому всі дружно аплодують”).

Популізм

Зріла демократія

Україна на той момент, за словами Вікторії Сюмар, знаходилася між патерналізмом і популізмом. Ані подальша діяльність Януковича, ані його скидання і наступні події — не встигли сильно зрушити український політичний режим. Швидкі зміни 2019-2020 р.р. і безліч соціологічних досліджень, проведених у цей час, дозволяють дослідити, які, все таки, відбулися зрушення. Але це уже виходить за межі даних заміток. А виходить тому, що я великих змін і не бачу.

Олександр Солонтей же виклав своє пояснення найпоширенішої троїстої класифікації. Воно мені здається дуже цінним своєю простотою.

Демократія — це коли кожна людина може вільно висловлювати свої погляди.

Авторитаризм — це коли за погляди людину переслідують.

Тоталітаризм — це коли за погляди знищують.

Ось яким класифікаціям навчили мене Вікторія Сюмар та Олександр Солонтей.

Філософія в сучасному світі : Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, 20–21 листопада 2020 р. / Ред. кол. Я. В. Тарароєв, А. В. Кіпенський, Н. С. Корабльова Н. С [та ін.]. – Харків : Друкарня Мадрид, 2020. –294 с. – укр., англ. та рос. мовами. — сторінки 58-60